

Parlem a les aules per omplir els carrers de dignitat.

El pensament crític com a mitjà per tractar temes socials a les aules d'infantil.

Autora: Nina Griera Roca. Tutor: Txema Córdoba Jiménez

Grau en Educació Infantil FPCEE - Blanquerna.

Resum: El present article tracta sobre la pedagogia crítica i les diverses pràctiques i dinàmiques d'aula que permeten adquirir un pensament crític sobre la realitat que ens envolta i la societat en la qual vivim. Informa de la importància d'establir argumentacions reflexives a partir de converses, diàlegs i discussions positives entre els iguals i els adults. D'aquesta manera s'aconsegueix realitzar un correcte procés de reflexió, respectant els altres i créixer i construir coneixement amb i a partir de les opinions del grup. L'objectiu proposat és analitzar el desenvolupament de pensament crític de tres escoles de la província de Barcelona. Concretament identificar les pràctiques que s'utilitzen per tractar l'actualitat social, les metodologies d'aula fomentadores del pensament crític i els recursos, eines i rols que afavoreixen aquest pensament. Per tal de comprovar aquests objectius, s'han entrevistat a tres docents de tres centres diferents: L'escola Els Pinetons de Ripollet, l'escola Decroly de Barcelona i l'escola Sadako de Barcelona.

Paraules clau: Pedagogia crítica, pensament crític, metodologies innovadores, infants crítics, societat actual.

Abstract: The present article treats the critical pedagogy of education and different practices and classroom dynamics that permit acquire a critical thinking of the reality that surrounds us and the society we live in. It informs about the importance of establishing reflexive arguments based on conversations, dialogues, and positive discussions with schoolmates and adults. In this way it achieve a correct reflection process, respecting others and grow and build knowledge with classmates. The objective proposed was to analyze the development of critical thinking in three schools of Barcelona province. Specifically, identify the practice used to deal with social actuality, the school methodology to encourage critical thinking and resources, tools and roles that benefit this thought. To verify this objective, it was important to interview three teachers that represent three schools: Els Pinetons school from Ripollet, Decroly school from Barcelona, and Sadako school from Barcelona.

Key words: Critical pedagogy, critical thinking, innovative methodologies, critical children, actual society.

INTRODUCCIÓ

L'educació està en constant transformació i evolució. Des de fa més de cent anys docents i pedagogs han estat treballant per aconseguir una educació que generi experiències d'aprenentatge beneficioses pel benestar dels infants i pel seu procés de desenvolupament i aprenentatge.

Els reptes globals i la transformació tecnològica posen en evidència la societat actual exigint una actualització dels paradigmes educatius. El terme paradigma és entès com el conjunt de "realitzacions científiques universalment reconegudes que, en cert temps, proporcionen models de problemes i solucions a una comunitat científica" (Kuhn, 2004, p.13). Així doncs, cada època té el seu paradigma. Kuhn (2004) introdueix la idea de ciència normal, justificant que aquesta és la investigació basada en una o més realitzacions científiques les quals la comunitat científica reconeix durant un cert temps. En el moment en que la comunitat científica no ho reconeix, es produeix una revolució científica. Aquesta és entesa com "la circumstància del desenvolupament de la ciència [...]. Cada revolució científica modifica la perspectiva històrica de la comunitat que l'experimenta" (Kuhn, 2004, p.15), demanat un canvi de paradigma. Actualment ens trobem en aquesta situació, l'evolució que estem vivint demana un canvi. Stefania Giannini en el gran consens mundial de la declaració d'Incheon comenta que tothom ha de prendre consciència de la gravetat de la crisi global d'aprenentatge. Cal un canvi de paradigma en la nostra manera d'ensenyar i d'aprendre, i això implica transformar l'educació, innovar i donar suport als docents.

A Catalunya, la innovació està arribant a molts centres educatius gràcies a l'Escola Nova 21. Aquest és un moviment educatiu que està lluitant per proporcionar una educació de qualitat, de manera inclusiva i equitativa a partir d'unes pràctiques d'aprenentatge fomentades en el coneixement.

Pedagogs destacats de l'escola moderna com Maria Montessori (1946), Paulo Freire (1968), Freinet (1946), Decroly (1929), Rosa Sensat (1934), Ferrer i Guàrdia (1901), entre d'altres, parlaven d'una pedagogia educativa centrada en l'infant. Aquests autors treballaven des d'un aprenentatge que explotava al màxim les potencialitats i el seu saber dels alumnes. Partien de la realitat més propera dels infants per començar a actuar des del seu entorn i els canvis que si produeixen, fos el medi natural, social o cultural.

Aquestes pràctiques educatives han d'anar acompanyades d'un saber pensar. Els mestres han de proporcionar les eines necessàries perquè els infants aconseguixin arribar a les seves pròpies conclusions. Es necessita fomentar i treballar el pensament crític per educar a infants capaços. Capaços de pensar, reflexionar, raonar, buscar informació, contrastar-la i verificar-la. Les metodologies innovadores com el treball per projectes, els ambients d'aprenentatge, les aules invertides, entre d'altres. Aquest pensament ha estat definit per múltiples autors que constitueixen un moviment innovador que posa en evidència els conceptes tradicionals i l'aprenentatge i el desenvolupament de les habilitats del pensament a l'escola (López, 2012)

La pedagogia crítica no només ajuda a consolidar els coneixements adquirits, sinó que també els prepara per a una societat que està en constant canvi. Prendre decisions de manera raonable és la clau per treballar l'autonomia, la responsabilitat, el respecte i l'actitud pròpia.

El món es transforma, evoluciona i creix molt ràpidament. Cal reimaginar com el coneixement i l'aprenentatge poden modelar el futur de la humanitat. Es necessita un compromís de tots els agents participants per aconseguir donar resposta a aquest constant canvi. Tenim a les mans la responsabilitat d'educar a infants crítics, competents amb la societat actual.

MARC TEÒRIC

- Pedagogia crítica.

Abans d'endinsar-nos en la pedagogia crítica, és important saber diferenciar aquest concepte del de teoria crítica. Les diferències són molt pròximes, fins i tot molts autors els utilitzen indistintament. La principal diferència es troba en el fet que la teoria crítica de l'educació té un enfocament molt més acadèmic i prové de la teoria crítica de l'escola de Frankfurt (González, 2002). Aquesta teoria crítica pretenia especificar les potencialitats reals d'una situació històrica concreta que pogués formar els processos d'emancipació i superar la repressió (Bernstein, 1988). Els autors d'aquesta teoria partien de la idea que els objectes observats (societat) i els subjectes observadors (persones) han de ser interpretats en un mateix context històric-social (Frankenberg, 2011). D'altra banda la pedagogia crítica té un caràcter més orientat a la pràctica i la seva inspiració ve més directe del Marxisme (Morales, 2009). La idea de la pedagogia crítica és dur a terme en treballs educatius basats en el

diàleg per tal d'aconseguir que els infants prenguin consciència de les opressions socials que existeixen, amb la finalitat de lluitar contra la desigualtat i construir una nova realitat (Morales, 2014).

La pedagogia crítica és un dels mètodes més destacats que ens permet comprendre els problemes socials moderns. Des del punt de vista de l'educació, ajuda a estudiants i mestres a comprendre qüestions polítiques, socials i econòmiques que es perceben en les pràctiques educatives i en el marc de l'escola, a més d'oferir el camí per possibles solucions. (McLaren, 1984).

Grans autors com Freire, Apple, McLaren o Giroux, entre d'altres, han estat treballant per consolidar la pedagogia crítica. Paulo Freire (1968) explica com la pedagogia pot ajudar a alliberar-se de la pressió social. Oferia un model crític que permetia prendre consciència i reconèixer i relacionar la consciència i poder. "L'acte d'ensenyar és completa i es troba en l'acte d'aprendre. Aquests només seran veritablement possibles quan el pensament crític, inquiet, de l'educador no frena la capacitat de l'educand de pensar o començar a pensar críticament" (Freire, 1993, p.112-113).

Giroux (citat per França, 2019), comenta que en certa forma l'educació mata la imaginació dels infants i que encara ara moltes pedagogies centren els seus ensenyaments en la resolució dels exàmens i priven la possibilitat de pensar dels infants. A aquest pedagog el preocupa que avui en dia molts dels debats de l'educació siguin metodològics, ja que centrar-se exclusivament en el mètode deixa de banda el sentit de l'educació:

El sentit de l'educació és establir quines narratives produïrem que permetin a l'estudiant ampliar les perspectives sobre el món, sobre la relació amb els altres i amb si mateix. Partir dels mètodes és ignorar completament les qüestions fonamentals de l'educació: ideologia, cultura, poder, autoritat, [...] Tota educació és d'alguna manera, una introducció al futur, és una lluita per establir quin tipus de futur volem pels nostres infants. (Giroux, 2019)

Si parlem de la crítica com a tal, hem de dir que els orígens es troben en la filosofia de l'antiga Grècia, però qui va donar el tret de sortida va ser Immanuel Kant (1724-1804) amb les seves idees. Pensadors previs a Kant, com ara F. Bacon (1561-1626), J. Locke (1632-1704), G. Berkeley (1685-1753) i D. Hume (1711-1776), entre d'altres, també havien treballat el pensament humà. La diferència va ser que Kant va fer una "avaluació

epistemològica de les condicions de la validesa del coneixement sense qüestionar l'existència de fenòmens metafísics" (Morales, 2014, p.5). Kant veu en "la crítica de la raó l'únic mitjà pel qual el pensament i el coneixement poden avançar" (Morales, 2014, p.6).

Al llarg dels segles el pensament crític s'ha anat impregnant en la filosofia i les humanitats en general. Va ser cap als anys noranta quan es va impulsar des de l'educació, agafant força juntament amb els models educatius basats en competències (Rosàs, 2019). Benhammou, Gardú i Barbeito (2019), defineixen aquest pensament com la capacitat per analitzar de manera crítica una situació o informació a partir d'unes destreses, com ara sintetitzar i comparar, i unes actituds, com l'autonomia i el compromís, que permetin comprendre i interpretar els fets socials i dur a terme un procés de decisió racional, responsable i autònom.

Pensar de manera crítica no implica una sola acció o conducta concreta, sinó que són un conjunt de qüestions i valoracions amb les quals després aconseguirem arribar a prendre una posició sobre un fet, un fenomen o una idea (Morales, 2014). El pensament crític és una de les competències claus menys treballades. Beyer, Costa, Reagan, Swartz, Kallick (2014) consideren que aquesta competència ensenya els estudiants a prendre decisions de manera autònoma, pel fet que pensar i raonar correctament és un acte social; per això és molt important que els estudiants es desenvolupin, comparteixin idees, treballin en grup i justifiquin les seves accions i pensaments.

Rosàs i Torralba (2019) van dissenyar nou requisits que cal que es compleixin per tal que un raonament i una actitud siguin considerats propis del pensament crític.

1. Discernir sobre allò que s'interroga. Classificar i prioritzar. Requereix criteri i rigor.
2. Qüestionar les distincions, classificacions i prioritzacions prèvies.
3. No excloure cap estudi i no limitar-se en un terreny en concret.
4. No col·lidir ni frenar les argumentacions dels altres.
5. El pensament crític aspira a desemmascarar els poders que condicionen les maneres de viure i relacionar-se.
6. Té per objectiu contribuir al progrés social, cultural, científic i educatiu.
7. Posa en qüestió la mateixa noció de progrés. Quan el pensament crític i la reconstrucció s'entrellacen implica que el pensament crític descarta la possibilitat d'assolir una veritat definitiva.

8. Sotmetre la raó a un estudi de les seves potencialitats i les seves limitacions, examinar les condicions d'aquesta racionalitat.
9. El pensament crític també sotmet a crítica. Distingir què és millor i què és pitjor. Sense criteris no és possible discernir.

D'altra banda, Morales (2014), ajuntant les idees de Carr, Kemmis, Giroux, McLaren, Bernstein i Habermas, proposa 5 nuclis d'anàlisi en els que se sustenta la pedagogia crítica de l'educació:

- El primer nucli fa referència al fet que l'educació ha de ser portada per docents que assumeixin el paper d'intel·lectuals reflexius, transformadors i pendents dels problemes socials de l'escola. [...] Els docents han de ser conscients dels problemes que s'enfronten en el dia a dia i transformar l'educació per millorar la pràctica educativa.
- El segon nucli d'anàlisi que proposa Morales està relacionat amb la desigualtat social, la inquietud i la crítica al sistema. S'ha d'entendre el funcionament de l'escola com un mecanisme de reproducció social, per tal d'intentar incidir en els processos de manera positiva.
- El tercer ens parla de la idea de democratitzar els processos educatius, que els infants siguin considerats gestors de l'aprenentatge i formin part de les decisions que pren l'escola.
- El quart nucli té a veure amb el procés de comunicació. Mitjançant el diàleg, l'avaluació i l'autoreflexió aconseguim arribar a un consens en el qual tots els participants poden donar el seu punt de vista sobre accions orientades a condicions socials.
- Finalment, el cinquè nucli ens parla sobre com a partir del diàleg, la reflexió i la crítica, podem prendre consciència de les condicions socials, i alliberar-nos d'elles.

Un dels principals reptes de la pedagogia crítica és que tinguem mestres veritablement crítics, encoratjats per treballar aquest tema com cal. L'escola ha de disposar d'uns espais i un temps per fer possible aquest pensament, aconseguint que mestres i alumnes es trobin en un ambient acollidor i fomentador de pensament (Rosàs i Torralba. 2019).

Cal pensar molt bé com és el marc escolar i repensar la formació dels mestres, un punt fonamental. Els mestres han de tenir la formació necessària per aprendre a fer bones

preguntes, preguntes obertes, indagatives, socràtiques (Nomen, 2019). Complementant les idees de Nomen, Jaume Carbonell (2018), pensa que cal proporcionar eines, elements i arguments per tal que els nostres infants puguin comprendre críticament la realitat amb tota la seva complexitat, i que aquesta comprensió vagi encaminada a millorar i transformar entorns propers i llunyans, plantejat a nivell micro i a nivell macro.

- Crítics amb l'actualitat.

Vivim en un món marcat per contradiccions i desigualtats socials, en què els problemes no són fets aïllats. L'escola no s'ha de quedar al marge d'aquests fets, ja que parlar-ne seria el mateix que amagar una realitat present a la nostra societat actual (Ramírez i Quintal, 2011).

L'objectiu de l'escola no és tant ensenyar a l'alumne una gran quantitat de coneixements de diversos camps, sinó per sobre de tot, aprendre a aprendre, procurant que l'infant arribi a adquirir una autonomia personal i desenvolupar el domini dels instruments del saber. Aprendre les tècniques i estratègies que ens permetran seguir aprenent al llarg de la vida (Rosàs i Torralba, 2019).

Pensar de manera crítica és un dels grans valors tant per resoldre problemes quotidians com pel món acadèmic i laboral. És una activitat reflexiva orientada a l'acció, on pensament i acció s'uneixen amb la finalitat de resoldre problemes i situacions, des de perspectives i alternatives diverses i argumentades i amb la interacció amb els altres (Ruiz i Puente, 2018).

S'ha de trobar què fer en cada edat. L'objectiu ha de ser capacitar persones per tal que puguin pensar per elles mateixes, orientant a la fita de poder pensar lliurement i críticament (Carbonell, 2018). Adaptar la informació a la capacitat de comprensió dels infants, en funció de l'edat, la curiositat, i les preguntes que facin, d'aquesta manera aniran obtenint respostes que els ajudarà a anar creant els seus esquemes mentals sobreentesos en el seu procés maduratiu en el qual es troba, enfortint la seva personalitat amb seguretat i confiança en el seu entorn (Servera, Fornés i Rosàs, 2018).

Seria un drama conduir als joves a relats simplistes. Si a les escoles no hi ha cap problema per parlar del dia de la dona o del canvi climàtic, perquè no parlar també del context social actual? (Funes, 2019). Fer de mestre és permetre espais de debat en què els infants puguin

fer-se preguntes, contrastar idees, justificar i debatre conceptes. Els docents són un referent i han d'anar amb compte amb el que fan, deixen de fer o amb allò que diuen. Han de ser conscients i autocrítics de la influència que tenen en la tasca educativa i quin rol han d'agafar en els debats (Caireta i Barneito, 2018). Necessitem professors valents per veure el que passa, ajudar a expressar les emocions i aprendre a respectar la diversitat d'opinions (Regí, 2019).

- L'educació és política.

L'educació no és una tasca que es dur a terme estrictament a l'escola, la universitat o a casa, es pot estar fent en bona part a partir dels nostres actes. El tarannà i la personalitat, delaten el perfil educador de cada persona. Ensenyar és mostrar amb fets i paraules allò que ens envolta, del nostre entorn. Tothom pot ensenyar, mostrar i educar, a partir de la nostra manera de ser i fer, els valors s'aprenen per contagi en els diferents espais i circumstàncies del procés de socialització (Mir, 2018).

A mesura que els infants es van fent grans, la metodologia de treball del pensament crític hauria d'anar enfocada a l'educació com a diàleg. Establir debats entre els integrants d'un grup per tal que cada participant exposi els avantatges i les necessitats de tractar el tema que es consideri més convenient, i intentar convèncer els seus companys amb bons arguments (Rosàs i Torralba, 2019). Ensenyant a "com oferir informació, ensenyant com obtenir-la, com qüestionar-la, com analitzar-la, com fer-se'n preguntes i com intentar respondre-hi. [...] S'han d'oferir instruments als estudiants perquè entenguin què està passant i perquè està passant i que aprenuin a conèixer les diferents perspectives per poder adoptar la seva posició respecte al tema" (Mir, 2018, p.13-16).

És important que de ben petits se'ls fomenti el diàleg a partir d'espais que donin peu a mantenir converses i treballar així l'escolta i el respecte. Parlant, formem als alumnes pel dia de demà. Ells tenen moltes coses a dir-nos, cal escoltar-los per entendre'ls i comprendre les seves inquietuds. Habermas (1985), proposa una ètica que no es basi en l'afirmació de cap absolut, sinó tan sols en el procediment: el diàleg i el reconeixement mutu. La convivència s'ha de crear des del diàleg, que ha de portar-nos al reconeixement. Habermas (citad per Berdalet, et al. 2018), comenta que el procés de dialogar serà insuficient si no es donen tres garanties mínimes: Reconèixer els qui dialoguen entre si, acceptar que tothom pot

participar-hi i possibilitar el canvi d'opinió si escau. Proposa la seva ètica del diàleg per poder conviure de manera conjunta i harmònica en una societat plural i democràtica.

Giroux i McLaren (1998), exposen que s'haurien de democratitzar l'escola i els processos educatius per tal que els estudiants actuïn com a gestors de l'aprenentatge i se'ls tingui en compte a l'hora de prendre decisions sobre els aspectes que estiguin involucrats. Això permetrà que es formin positivament en la participació política i que es vinculin com a ciutadans en el procés de presa de decisions. Dewey (1916) també defensa la idea de democratitzar els processos educatius considerant als infants com éssers competents i capaços en possibilitar el desenvolupament dels seus drets i crear espais en els quals puguin participar-hi.

Educar vol dir ensenyar "políticament i sense partidismes, si no eduquem en llibertat, per pensar lliures de cadenes i per fer-ho políticament, les nostres societats s'empobriran molt greument. [...] La democràcia demana que tota ciutadania estigui formada per poder governar. En cas contrari, governaran poques persones en forma d'aristocràcia, oligarquia, monarquia..." (Carbonell, 2018, p.16). Aristòtil, al segle IV aC, deia que l'ésser humà és un ésser polític, "l'acció de l'ésser humà, atesa la seva condició social, ha d'estar guiada pel bé comú, pel bé de la societat i no de les seves parts. El bé de l'individu depèn del bé de la comunitat" (Carbonell, 2018, p.15).

L'actualitat política es cola contínuament a l'escola i no es pot ocultar ni evitar si es vol comprendre una actualitat cada cop més complexa, sigui al nostre voltant o arreu del món. Invocar la neutralitat és una fal·làcia que amaga la realitat i no fa sinó legitimar l'ordre establert i els interessos dels sectors més poderosos (Carbonell, 2018). "Vivim en temps perillosos i els educadors necessiten començar a compartir idees amb uns altres sobre el que significa lluitar per la democràcia. Els educadors necessiten donar als estudiants una veu activa en la determinació del seu futur i trobar una noció de pedagogia que doni coherència a diversos conflictes i pràctiques socials a través de les quals la gent aprengui sobre la mateixa i de les seves relacions amb temes sobre significat, poder i lluita" (Giroux, 1998, p.73).

Els mestres han de tenir la capacitat de tractar qualsevol tema que es presenta a l'aula sense caure en simplificacions. Conèixer els límits de la moralitat i l'ètica, legitimar, partir el

discurs i fer-lo públic. Amb tot el que ens diuen els infants, escoltar-los, acompanyar-los amb el que puguem i guiar-los. Kant (1993), ja deia que el coneixement real es dona a l'experiència. Piaget (citada per Carbonell, 2018), considerava que l'infant, en allò que és concret de la seva existència, té l'oportunitat d'experimentar per si mateix i descobrir les lleis elementals de la vida social. S'ha d'entendre l'educació com un procés en el qual s'adopten formes socials, però també es critiquen per construir noves formes significatives de vida (Puig Rovira, 1998). Pensar no és tenir una ideologia, perquè les ideologies, en la mesura que representen valors massa tancats, sempre donen respostes ambigües i generals (Arendt, 1951). Hem de fer-los preguntar-se coses i qüestionar-se la realitat per tal que ells arribin a les seves pròpies conclusions. Per mitjà de les preguntes s'obre la porta del dubte i es tanca a qualsevol llenguatge dogmàtic (Lledó, 1994).

OBJECTIUS CONCRETS DE L'ESTUDI

Entenent el pensament crític com el mitjà pel qual podem potenciar la capacitat de pensar lliurement i augmentar el coneixement dels nostres infants sense límits, per a la present recerca s'han formulat els següents objectius:

Objectiu general: Analitzar el desenvolupament del pensament crític a tres escoles de Barcelona.

Objectius específics:

- Identificar quines pràctiques s'utilitzen per treballar l'actualitat social per tal d'adquirir aquest pensament.
- Identificar si les metodologies d'aula contribueixen (o no) al desenvolupament del pensament crític.
- Analitzar la disponibilitat d'eines, recursos i rols dels centres educatius per afavorir el pensament crític.

MÈTODE

- Disseny.

Aquest estudi es pot definir com una recerca emmarcada pel paradigma sociocrític, pel fet que té per finalitat analitzar la realitat de manera dinàmica i aportar una mirada transformadora de la realitat. Es caracteritza per ser una recerca de camp, ja que es dur a terme en el context natural en què succeeix el fenomen. Segons els objectius de recerca es fa referència a un estudi de caràcter descriptiu, ja que es vol mesurar un fenomen en profunditat. L'abast temporal serà transversal, pel fet que es planteja en un moment concret

de la recerca. Pel que fa a les dades, l'anàlisi efectuat ha estat de metodologia qualitativa, ja que l'estudi està orientat a la comprensió dels significats de les accions humanes.

- Participants

Per la recerca del present article, s'han tingut en compte un seguit de variables (annex 1) que han permès l'elecció de la mostra. Podem veure que està organitzada d'esquerra a dreta de manera macroanalítica, anant dels aspectes més generals, com ara els experts, els centres escolar i els docents, fins als més específics, com ara la localització del centre, la metodologia que utilitzen, entre d'altres. S'ha decidit posar-se en contacte amb tres escoles diferents. Tenint en compte aquestes variables, les escoles escollides són l'escola Els Pinetons de Ripollet (annex 2), l'escola Decroly de Barcelona (annex 3) i l'escola Sadako de Barcelona (annex 4). El que es vol aconseguir és descobrir quins són els elements que potencien el pensament crític en aquestes escoles. Tenint en compte les dinàmiques d'aula i el fer de l'escola, quines són les propostes, els materials i/o els recursos per fomentar aquest pensament.

- Instruments

Tenint en compte els participants, es va decidir utilitzar un sol tipus d'instrument per realitzar la recollida de dades, l'entrevista (annex 5). Aquesta és una tècnica qualitativa d'anàlisi de dades molt utilitzada pels investigadors. Mitjançant les converses podem conèixer i comprendre als altres i construir coneixement a través de la interacció entre entrevistat i entrevistador (Kvale, 2008). Han sigut realitzades a docents dels centres educatius per observar el que promou i fomenta un correcte treball del pensament crític.

Es van dur a terme un total de tres entrevistes (annex 6), corresponents a un docent de cada centre. Van ser semi-estructurades, ja que es pretenia per un costat, una certa flexibilitat a l'hora de fer preguntes i obtenir la informació de manera més espontània, i a la vegada poder realitzar una avaluació més objectiva a partir de preguntes més regulars. Les preguntes van ser tancades per tal de focalitzar, centrar i donar resposta a les qüestions esmentades, tot i que la semi-estructuració deixava pas a no limitar els participants a contestar exclusivament les preguntes de l'entrevistador.

- Procediment

Un cop feta la recollida de la informació, és el moment de passar a l'anàlisi de dades. Pel que fa a la transcripció es va anar a aquells aspectes més importants de les respostes

donades, sense resumir la informació. En l'ordenació, s'ha destacat la informació més rellevant de les respostes (annex 6) dels tres centres i, juntament amb el quadre de comandament (annex 7), permet veure com a partir de l'objectiu i la dimensió es van concretar les categories i les subcategories, fins a arribar a uns ítems que han servit d'orientació per definir les preguntes a fer en els participants. Sense deixar a fora cap informació important, cal sintetitzar i interpretar. A sigut necessària la codificació inicial, en la qual podem veure com, certa informació de les respostes va ser destacada. S'ha utilitzat també la codificació focalitzada per trobar un sentit en allò que ens estan dient, organitzar les idees i els conceptes. S'ha realitzat a partir d'un segon quadre en el qual podem veure els acords entre les tres escoles i les singularitats de cada un d'ells (annex 8). L'objectiu és analitzar el desenvolupament del pensament crític en aquests centres, veure aquells aspectes que fomenten un correcte treball per adquirir aquest pensament en els infants. Una taula amb les semblances i les diferències entre la metodologia, i els recursos que utilitzen les escoles, és la millor opció per integrar aquesta informació amb la teoria prèvia, relacionant tots els conceptes. La taula està dividida en tres apartats, que són les categories del quadre de comandament. En cada apartat es troben les subcategories, les preguntes de l'entrevista que donen resposta als ítems d'aquesta subcategoria, i per últim els acords i les singularitats.

- Condicions ètiques

A l'hora de realitzar les entrevistes s'han tingut en compte les condicions ètiques de tots els participants. Les condicions ètiques en una investigació qualitativa requereix desvelar les implicacions ètiques que el treball té per la investigació social, pels informants i pel mateix investigador (Galeano, 2004). S'han respectat els drets de cada un d'ells i cap membre ha sortit perjudicat en la recerca.

RESULTATS I DISCUSSIÓ.

Aquest apartat, a més de trobar-se dividit a partir dels objectius, es presenta classificat des de les categories del quadre de comandament de tal manera que els resultats també queden justificats a partir d'aquest quadre. En la selecció de la mostra van ser escollits tres centres en els quals es fomenta la pedagogia crítica des de les seves pràctiques i dinàmiques, tant d'aula com d'escola. Donen una importància total i absoluta a la pedagogia crítica pel fet que està en el seu projecte pedagògic, en el seu ideari com a escola. Els mestres que formen el claustre estan conscienciats de la seva importància pel

desenvolupament dels alumnes, d'aquesta manera les propostes que es realitzen busquen aconseguir la reflexió crítica dels infants.

- Objectiu: Identificar quines pràctiques s'utilitzen per treballar l'actualitat social per tal d'adquirir aquest pensament.

1. Pedagogia crítica.

Un dels aspectes més importants pel que fa a la pedagogia crítica és la conscienciació de l'actualitat social i les desigualtats socials que existeixen. Aquesta consciència ha de venir donada des de l'escola, ajudant a formar infants capaços i crítics amb el seu entorn i en la societat que viuen. A partir de situacions generadores de diàlegs i converses obertes des del respecte i la tolerància.

Dos dels nuclis d'anàlisi que sustenten la pedagogia crítica de l'educació dissenyats per Morales (2014) són la democratització dels processos educatius i les desigualtats socials. L'autor en qüestió va establir aquests nuclis d'anàlisi basant-se en els pensaments i a les idees de Carr, Kemmis, Giroux, McLaren, Bernstein i Habermas.

- Democratització dels processos educatius.

Giroux i McLaren (1998), destaquen el concepte de democratitzar l'escola per tal que els alumnes actuïn com a gestors del seu propi aprenentatge en aquells aspectes que estiguin involucrats. Això permet que es comencin a desenvolupar positivament en la participació política i que es vinculin com a ciutadans en el procés de presa de decisions. Els tres centres democratitzen els processos educatius, donen importància a la presa de decisions de manera conjunta, des del diàleg i el debat. L'escola Els Pinetons (E1, p.27) i l'escola Decroly (E2, p.33), pel que fa a l'organització i les normes del centre, les prenen de manera conjunta amb el claustre, els alumnes i l'associació de famílies. L'escola Sadako (E3, p.36), a més de coincidir amb els altres centres pel que fa a les normes i l'organització del centre, remarca que els processos democràtics s'ensenyen des dels primers cursos de l'escola a partir d'espais de diàleg oberts en què tothom pot donar el seu punt de vista.

- Desigualtat social.

El més important en aquesta estructura d'anàlisi és comprendre que l'educació funciona com un element de reproducció social, situant els individus en una determinada estructura social (Morales, 2014). McLaren (1984) comenta que la pedagogia crítica ajuda a estudiants

i mestres a comprendre qüestions polítiques, socials i econòmiques, que es perceben en les pràctiques educatives i en el marc de l'escola, a més d'oferir camins per possibles solucions. McLaren (citada per Borroso, 2017) comenta que des del seu punt de vista, l'objectiu de la pedagogia crítica, és lluitar per una alternativa social.

Els tres centres coincideixen en el fet que l'escola és un reflex de la societat i estan compromesos en la societat actual, per aquest motiu tot el que fan té una finalitat social. Cada una d'elles ho enfoca des d'un punt de vista diferent. En primer lloc, l'escola Els Pinetons treballen per projectes que neixen de la necessitat i la curiositat dels infants. Aquests projectes acaben tenint una proposta de millora per l'escola, l'entorn o la ciutat en la qual es troben, per tal de respondre a una necessitat social (E1,p.27). L'escola Decroly treballa aquest aspecte des dels càrrecs que cada infant té en l'àmbit d'aula i en l'àmbit d'escola, des dels equips que en formen part els alumnes i les assemblees. Sense aquests tres elements, tota la part social del centre no tindria cap sentit. Els infants són conscients que formen part d'una comunitat i es necessita la cooperació de tots per tal que funcioni correctament (E2, p.33). Per últim l'escola Sadako ho treballa principalment des dels cercles de diàleg. En aquests es tracten inquietuds dels infants o temes proposats per la mestra, des de les assemblees gestionades pels mateixos alumnes i des dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) de la Unesco amb què l'escola es va comprometre ja fa dos anys. Cada curs treballa un ODS diferent amb el que s'acaba realitzant un projecte que té com a finalitat la millora de l'escola (E3, p.36).

Cada centre treballa els aspectes i les desigualtats socials des de diferents maneres, però totes elles aconsegueixen el mateix objectiu, sensibilitzar als infants sobre les desigualtats socials que existeixen, així com d'altres aspectes relacionats amb la societat, des d'un treball educatiu basat en el diàleg, per tal de construir conjuntament una nova realitat (Morales, 2014).

- Objectiu: Identificar si les metodologies d'aula contribueixen (o no) al desenvolupament del pensament crític.

2. Metodologies d'aula.

- Processos de comunicació.

Un dels cinc nuclis d'anàlisi establerts per Morales (2014) fa referència al procés de comunicació en l'activitat educativa i com a partir del diàleg, l'avaluació i l'autoreflexió s'aconsegueix arribar a un consens en què tots els participants poden donar el seu punt de

vista sobre accions orientades a condicions socials. Tal com diu Giroux (2019), el sentit de l'educació és establir quines narratives produïrem que permetin a l'estudiant ampliar les perspectives sobre el món, sobre la relació amb els altres i amb i mateix.

Habermas (1985) proposava l'ètica del diàleg. Aquesta es basava en el diàleg i el reconeixement mutu, des d'espais que donin peu a converses, a l'escolta i el respecte. "Els principis de la convivència han de bastir-se del diàleg constant, un diàleg que ha de portar-nos al reconeixement comú i a consensuar uns principis, i que aquests siguin els puntals que ens permetin bastir el dret i la convivència social" (Berdalet, et al. 2018). Habermas proposava aquesta ètica per poder convida de manera conjunta en una societat plural i democràtica. Des d'un espai de debat generador de coneixement aconseguirem potenciar la capacitat crítica i de raonament dels infants.

Els tres centres tenen molt clar que l'infant és l'element clau i prioritari de les diferents propostes que es duen a terme. Les seves pràctiques educatives parteixen de la pregunta i les inquietuds dels infants. Tots ells realitzen assemblees, debats i diàlegs oberts des dels primers cursos d'infantil (E1, p.26. E2, p.29. E3, p.35). Com a singularitat de cada centre comentar que l'escola Els Pinetons potencien, a més dels aspectes ja comentats, el treball per projectes, les entrevistes i el raonament científic, aconseguint que els alumnes adquireixin un paper actiu en la societat i l'escola, per tal que totes les accions que es realitzin siguin importants i significatives en la seva vida (E1, p.26). L'escola Decroly parteixen de l'observació directa, amb objectes o coses que porten els infants des de casa i a partir d'aquí desenvolupen els continguts. Es realitzen rotllanes diàries que s'inicien amb una notícia portada pels infants. D'altra banda, el motor de l'escola, són les assemblees. Es realitzen cada tres setmanes i són gestionades pels mateixos infants. Es fan a infantil i a primària per separat. Al final de cada assemblea es decideix un acord, que acostuma a suposar una millora de l'escola que s'ha de complir durant les tres setmanes. L'escola està formada per tres equips i cada infant decideix de quin equip vol ser. Els infants poden guanyar punts, sempre per qüestions socials, que beneficiaran a tot el seu equip. A l'assemblea es fa el recompte de punts i l'equip guanyador passarà a formar govern amb els càrrecs generals del centre (E2, p.29). L'escola Sadako, a ser pioner en la Filosofia 3/18 i des de fa molts anys treballen amb aquest projecte oferint activitats reflexives a tots els alumnes. Igual que l'escola Els Pinetons, també treballen per projectes, a gran grup o en grups petits, sempre partint de les preguntes dels infants. Promouen els cercles de diàleg i

les estones de debat. És en aquests moments quan es pren consciència dels neguits i preocupacions que tenen els alumnes, les reflexions i els raonaments que fan (E3, p.35). Comentar que no hi ha resposta correcte per la pregunta de com promoure el pensament crític a l'aula. Les estratègies pedagògiques que funcionen en un context, poden no funcionar en un altre, de manera que aquestes estratègies variaran en funció del context del centre (Mejía, Orduz i Peralta, 2006)

- Objectiu: Analitzar la disponibilitat d'eines, recursos i rols que s'estableixen en els centres educatius per afavorir el pensament crític.

Fer de mestres és permetre espais de debat en què els infants puguin generar preguntes, contrastar idees, justificar els seus pensaments i debatre sobre la realitat (Funes, 2019). L'escola Els Pinetons afirma que tot el que forma el centre va orientat a reflexionar i afavorir un creixement crític, des dels materials que es troben a l'aula, com els diferents espais del centre, l'organització o els recursos humans. Tot té una finalitat, i aquesta és fomentar el pensament dels alumnes (E1, p.27). Pel que fa a l'escola Decroly i l'escola Sadako, totes dues també disposen d'espais generadors de pensament. Tenen aules polivalents per donar diverses funcionalitats en un mateix espai (E2, p.33. E3, p.37). D'altra banda, l'escola Sadako, disposa de tot el material i els recursos necessaris per treballar la Filosofia 3/18. Disposen d'un fòrum i una àgora, dos espais multifuncionals els quals conviden a la relació entre iguals, mantenint converses i dialogant (E3, p.37).

3. Relacions i rols.

- Mestres reflexius i transformadors dels problemes socials.

L'educació ha de ser portada per mestres que assumeixin un paper d'intel·lectuals reflexius, transformadors i pendents dels problemes socials (Morales. 2014). Els mestres han de ser conscients i autocrítics de la influència que tenen en la tasca educativa i el rol que han d'agafar en aquestes situacions (Caireta i Barbeito, 2018). Els tres participants estan d'acord que no hi ha un rol en concret, l'infant és el protagonista del seu aprenentatge i el mestre el facilitador de recursos i eines (E1, p.26. E2, p.31. E3, p.35). Sigui quin sigui el rol que requereixi la situació, l'alumnat és el protagonista. Intenten que siguin ells mateixos els qui trobin les respostes a partir de contrastar diferents fonts, adoptant un rol d'acompanyant, moderador i observador, amb un paper més passiu (E1, p.26. E2, p.31. E3, p.35). Pel que fa a la relació que s'estableix entre igual i amb els adults, aquesta ha de venir donada de l'estimulació de la discussió i el diàleg. L'escola Els Pinetons comenta que la interacció

entre els participants i el contingut ve donat d'un diàleg que parteix d'argumentacions reflexives (E1, p.26.). L'escola Decloy afirma que en el seu cas el diàleg és causat per l'observació directa i la construcció de contingut a partir d'allò que ja sabem, establint una relació molt propera i còmode entre tots els membres que hi participen (E2, p.32). L'escola Sadako treballa per grups de recerca que conviden a una comunicació clara i respectuosa entre els companys per construir continguts conjuntament, establint una relació agradable amb els companys i amb la mestra (E3, p.35).

L'escola Decroy va remarcar la idea d'aprendre a fer preguntes coherents (E2, p.32). Una bona pregunta t'ajudarà ha anar molt més enllà que no pas una resposta tancada donada per l'adult. És important saber anticipar-nos i com actuar per fer un bon acompanyament. Els mestres han de disposar dels recursos per capacitar a les persones per tal que puguin pensar per elles mateixes. Tots els docents que formen aquestes tres escoles fan formacions permanents sobre aquest tema en concret. Fan formacions internes entre docents per anar-se formant i millorar la seva pràctica educativa. L'escola Els Pinetons concretament, realitzen reunions pedagògiques i seminaris en aquesta intenció (E1, p.28). L'escola Deroly fan formacions sobre el seu mètode i en entrar a l'escola et fan passar per tots els cursos per tal de veure la funcionalitat i el sentit que li donen (E2, p.34). L'escola Sadako estan formats en el projecte de Filosofia 3/18 per aprendre a desenvolupar les activitats proposades com cal i que la reflexió que duen a terme els infants en cada una de les propostes sigui el més interessant possible (E3, p.37).

Com a punts forts de la present investigació comentar que van sorgir temes molt interessants en les entrevistes realitzades. Va ser molt interessant descobrir aquells aspectes amb què les tres escoles coincideixen a l'hora de fomentar el pensament. Una mateixa pràctica és portada de diferents maneres i totes elles molt efectives. Un exemple pot ser a través de les assemblees i la gestió de cada una d'elles en funció del centre. Al mateix temps, una feblesa a comentar respecte a la investigació realitzada pot ser que hagués sigut interessant realitzar observacions en els tres centres sobre com cada un d'ells treballa, per exemple, l'estona de l'assemblea. S'hagués pogut concretar i detallar com són gestionades i aportar més informació a la investigació.

CONCLUSIONS.

Un cop feta la investigació, es va poder extreure les grans aportacions que ens permeten fomentar el pensament crític i prendre consciència de la societat en què formem part. Es pot afirmar que algunes metodologies d'aula i pràctiques que es consideren fomentadores del pensament són en primer lloc, la realització d'assemblees pel fet que és el moment en què els infants poden donar veu i vot a qüestions relacionades amb l'organització, dinàmica i estructura de l'escola. En segon lloc, mantenir espais de debat i diàlegs oberts ajuda a generar pensament, d'aquesta manera aconseguim establir situacions de conversa on tots els participants poden intervenir i donar el seu punt de vista sobre el tema en qüestió. Un tercer recurs pot ser realitzar propostes en les quals s'hagi de dur a terme el raonament científic per tal que reflexionin sobre un tema i aprenguin a partir de l'assaig i error. Les entrevistes també són una bona pràctica per establir una relació propera entre el mestre i l'infant. La realització d'observacions directes ens permet focalitzar la mirada en les qüestions que realment interessin en els infants i a partir d'aquí desenvolupar els continguts corresponents. Una altra proposta per realitzar activitats reflexives és a partir del projecte de Filosofia 3/18 per tal que els infants aprenguin a interpretar i donar sentit a les seves explicacions i pensaments, contribuint a la formació de persones per tal que pensin i reflexionen per elles mateixes des d'un punt de vista democràtic.

Les diferents propostes comentades pels participants juntament amb la teoria presentada dona resposta a l'objectiu general: Analitzar com desenvolupen el pensament crític tres centres escolars. El fet de veure com uns centres escolars fomenten aquest pensament, pot servir d'inspiració per altres centres que creuen en la importància de la pedagogia crítica i es volen iniciar en aquestes pràctiques o millorar o adaptar les que ja estan duent a terme. Pot servir com a noves vies de treball per centres que encara no estan familiaritzats en la pedagogia crítica. Conèixer la importància que té pel correcte desenvolupament dels infants, dels beneficis que aporta en una societat si totes les persones aconseguen arribar a pensar i raonar de manera crítica. Cal formar a persones que sàpiguen pensar per elles mateixes, que sàpiguen reflexionar democràticament. L'escola ha d'obrir les portes a la societat, deixar que entri, sense por el que vindrà. Es necessiten professors valents, encoratjats per tractar els temes com cal, sense partidismes ni simplificacions. Els tres centres entrevistats són un clar exemple de com escoltant els infants i les necessitats que presenten es pot abordar qualsevol tema. Només cal deixar-los parlar, que s'expressin amb naturalitat, sense barreres que els impedeix donar la seva opinió, que estableixin converses

entre els seus iguals i amb els adults. Només d'aquesta manera aconseguirem que els infants puguin pensar críticament i conscienciar-se de la societat, per tal que, en la mesura de cada persona, es vagin transformant aquells aspectes que cal millorar.

Limitacions i prospectiva

Al llarg de la realització del treball han aparegut principalment dues limitacions que dificultaven la investigació. En primer punt a comentar és que la pedagogia crítica no està formada per unes bases o uns requisits ja establerts sinó que tot i que, tots els autors defensen la mateixa idea, cada un d'ells ho explica des del seu punt de vista, condicionat per l'època i el context social i històric que es vivia en aquell moment. Pel que fa a l'elaboració del marc teòric, va ser una tasca costosa, complicada i exhausta en la qual no va ser fàcil seleccionar la informació que més s'adequava a allò que es volia investigar. En segon aspecte a comentar és el fet que a causa de la pandèmia mundial i la crisi sanitària causada per la Covid-19, les entrevistes no es van poder dur a terme de manera presencial. Una d'elles es va realitzar via trucada telefònica i els altres dos participants van donar la seva resposta per escrit. Les respostes donades per tots els participants van ser el més detallat possible, el fet de no poder-les realitzar presencialment no va impedir ni dificultar una correcta anàlisi de dades. Tot i això la interacció i la comunicació que s'estableix en una entrevista presencial no es va poder donar a causa de la situació en la qual es troba el país.

Algunes de les perspectives a comentar, com a qüestions que han pogut quedar obertes i es poden seguir desenvolupant i investigant pot ser l'organització i gestió de les assemblees. Com s'ha pogut veure al llarg del treball, aquesta és una dinàmica utilitzada en els tres centres i cada un d'ells les dinamitza de diverses maneres. Pot ser interessant i de gran importància pels centres que s'inicien en la pedagogia crítica, veure com altres escoles treballen l'assemblea i la importància i la funcionalitat que li donen. El mateix passa amb els cercles de diàleg i les estones de debat. Si ens referim a un centre que es vol iniciar en el treball del pensament crític, a més de la formació i els cursos necessaris per als mestres, pot ser de gran ajuda, veure com altres centres duen a terme aquestes dinàmiques. D'aquesta manera tenim diferents evidències i exemples de com és possible treballar aquests aspectes des de les aules d'infantil.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES.

- Benhammou. F, Gardú. H, Barbeito. C. (2019) Pensament crític a l'educació. *Fundació Jaume Bofill*. Recuperat de <http://www.qualicat.cat/pensament-critic-a-leducacio-fundacio-jaume-bofill/>
- Berdalet. M, Cols. M, Dalmau. M, Esteve. M, Moreno. C, Navarro. A.J. (2018). (primera edició). *El compromís ètic del mestre: Itinerari per a la formació dels futurs mestres i per als mestres que sempre s'estan formant*. Barcelona: Blanquerna educació.
- Bernstein, R.J. (2001). *Habermas y la modernidad*. Barcelona. Ediciones Catedra.
- Borroso. J.M. (2017) La vida en las escuelas: Introducción a la pedagogía crítica: Entrevista con Peter McLaren. *Iberoamericana social*. Recuperat de <https://iberoamericasocial.com/vida-las-escuelas-una-introduccion-la-pedagogia-critica-entre-vista-peter-mclaren/>
- Caireta. M, i Barbeito. C. (2019). Discrepància benvinguda. Guia pedagògica per al diàleg controvertit a l'aula. Escola de Cultura de Pau. Recuperat de <https://escolapau.uab.cat/img/programas/educacion/Discrepancia.pdf>
- Carbonell. J. (2018). (Segona edició). *L'educació és política*. Barcelona: Octaedro.
- Decroly. O. (1987). *La funció de globalització i altres escrits*. Barcelona. Editorial Diputació de Barcelona.
- Dewey. J. (1985). *Democràcia i escola*. Barcelona. Editorial EUMO.
- França. J. (2019). Henry Giroux: Defensar que l'educació és neutral és dir que ningú n'ha de retre comptes. *CCCGLAB: Investigació i innovació en cultura*. Recuperat de <http://lab.cccb.org/ca/henry-giroux-defensar-que-leducacio-ha-de-ser-neutral-es-dir-que-ning-u-nha-de-retre-comptes/>
- Frankenberg. G. (2011). Teoría crítica. *Revista sobre enseñanza del derecho*. vol (17). Recuperat de <file:///Users/ninagrieraroca/Downloads/Dialnet-TeoriaCritica-3882302.pdf>
- Freire. P. (1993). *Pedagogía de la esperanza: un reencuentro con la Pedagogía del oprimido*. Madrid. Editorial siglo veintiuno.
- Freire. P. (2019). *Pedagogía de l'oprimit. 50 aniversari*. Barcelona. Editorial nucli Paulo Freire. Universitat de Girona.
- Freinet. C. (1946). *La escuela moderna francesa: guía práctica para la organización material, técnica y pedagogía de la escuela popular; Una pedagogía moderna de sentido común: los dichos de Mateo; Las invariantes pedagógicas*. Madrid. Editorial Morata.

- Galeano. M. (2004). *Diseño de proyectos en la investigación cualitativa*. Medellín. Editorial Fondo.
- Giroux. H, McLaren. P. (1998). *Sociedad, cultura y educación*. Madrid. Editorial Miño y Davila.
- González. J.A. (2002). La teoría crítica de la escuela de Frankfurt como proyecto histórico de racionalidad revolucionaria. *Revista de filosofía*. vol (27). Recuperat de <https://eltalondeaquiles.pucp.edu.pe/wp-content/uploads/2015/11/proyecto-racionalidad-revolucion.pdf>
- López. G. (2012). Pensamiento crítico en el aula. (Tesis doctoral) Recuperada de <https://ruidera.uclm.es/xmlui/bitstream/handle/10578/9053/Pensamiento%20cr%C3%ADtico%20en%20el%20aula.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Mejía. J.A, Orduz. M.S, i Peralta. B.M. (2006). ¿Cómo formamos para fomentar pensamiento crítico autónomo en el aula? Una propuesta de investigación acción apoyada por una herramienta conceptual. *Revista iberoamericana de educación*. Recuperat de https://www.researchgate.net/profile/Blanca_Peralta_Guacheta/publication/28118657_Como_formarnos_para_promover_pensamiento_critico_autonomo_en_el_aula_Una_propuesta_de_investigacion_accion_apoyada_por_una_herramienta_conceptual/links/5699ba8c08aeaa98594b064/Como-formarnos-para-promover-pensamiento-critico-autonomo-en-el-aula-Una-propuesta-de-investigacion-accion-apoyada-por-una-herramienta-conceptual.pdf
- Morales, L.C. (2014). Pensamento crítico en la teoría educativa contemporánea. Recuperat de <https://www.scielo.sa.cr/pdf/aie/v14n2/a20v14n2.pdf>
- Montessori. M. (1946). *Educar para un mundo nuevo*. Editorial Montessori-Pierson Publishing Company.
- Ramírez. J.L, i Quintal. N.A. (2011) ¿Puede ser considerada la pedagogía crítica como una teoría general de la educación?. *RIES: Revista iberoamericana de educación superior*. vol II. (núm 5). Recuperat de <http://www.scielo.org.mx/pdf/ries/v2n5/v2n5a6.pdf>
- Rosàs. M, i Torralba. F. (2019) Som crítics? Fonaments per una educació compromesa. *Fundació Jaume Bofill: Informes breus*. Recuperat de https://www.fbofill.cat/sites/default/files/IB_69_Pensament_critic_020319.pdf
- Ruiz. C, Puente. S. (2018), Les competències transversals de pensament crític i compromís ètic per la millora de l'aprenentatge: Aproximació conceptual i orientacions

metodològiques. Grup d'innovació docent de la UAB. Fundació autònoma solidària.
Recuperat de

<https://www.uab.cat/doc/competenciespensamentcritic>

- Servera. L, Fornés. G, Rosàs. M. (2018). 10 consells per explicar la repressió i l'actualitat política als més petits. *el crític*. Recuperat de

<https://www.elcritic.cat/reportatges/deu-consells-per-explicar-la-repressio-i-lactualitat-politica-als-mes-petits-10602>.

-Sensat. R. (1934). *Hacia la nueva escuela*. Barcelona. Editorial Revista de Pedagogía.

-Swartz. R, Costa. A, Beyer. B, Reagan. R, Kallick. B. (2014) *El aprendizaje basado en el pensamiento*. Madrid. Editorial SM.

- UNESCO. Declaració d'Incheon. *Educació 2030 i marc d'acció cap a una educació inclusiva i equitativa de qualitat i un aprenentatge al llarg de la vida per tots*, 22 maig del 2015. Recuperat de

<http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/FIELD/Santiago/pdf/ESP-Marco-de-Accion-E2030-aprobado.pdf>

-Kant. I. (1993). *Crítica de la raó pura; Què és la il·lustració?* València. Editorial. Educació. Materials de Filosofia.

-Kuhn. T. (2004). *La estructura de las revoluciones científicas*. Mèxic. Editorial Fondo de cultura econòmica.

ANNEX

1. Taula nº1. Dades de la mostra.

Centre Educatiu	Nom del centre	Escola Els Pinetons	
	Localització	Ripollet	
	Titularitat	Escola Pública	X
		Escola Concertada	
		Escola Privada	
Metodologia del centre	Treball per projectes		
Docent	Càrrec que ocupa	Raül Romero. Director del centre.	

Centre Educatiu	Nom del centre	Escola Decroly	
	Localització	Barcelona. Barri de Sarrià - Sant Gervasi	
	Titularitat	Escola Pública	
		Escola Concertada	X
		Escola Privada	
Metodologia del centre	Mètode Decroly		
Docent	Càrrec que ocupa	Anna Beleta. Mestra tutora.	

Centre Educatiu	Nom del centre	Escola Sadako	
	Localització	Barcelona. Barri de Gràcia	
	Titularitat	Escola Pública	
		Escola Concertada	X
Escola Privada			

	Metodologia del centre	Mètode CIMS
Docent	Càrrec que ocupa	Assumpta Valls. Mestra tutora.

2. Escola Els Pinetons (E1).

L'institut escola Els Pinetons és un centre català públic situat a Ripollet. Es defineixen com una escola oberta i acollidora a tota la comunitat en què les relacions són el fil conductor de la vida i dels aprenentatges que es desenvolupen. Conceben una imatge positiva i activa de l'infant i de la cultura de la infància. Una escola que s'enriqueix de la diversitat de persones que la formen i buscar educar els infants des de l'acció professional de l'equip docent. Potencien el debat, la innovació pedagògica i la reflexió educativa per tal de millorar la tasca docent. El seu projecte educatiu singular es construeix sobre quatre eixos: aprendre a conèixer, aprendre a fer, aprendre a conviure, aprendre a ser. Les estratègies metodològiques que es despleguen des d'aquests quatre eixos estan pensades des de la reflexió i l'anàlisi de cada proposta d'intervenció educativa. Treballen per una idea d'infant fort, que està en el present i transforma el futur, sociable, que coopera, actiu i guiat, capaç d'enfrontar-se amb els iguals per construir nous punts de vista i nous coneixements.

3. Escola Decroly (E2).

L'escola Decroly és una institució catalana de titularitat concertada. És un centre d'una línia que acull a infants de tres anys fins a sisè de primària. L'escola segueix la pedagogia activa que va elaborar Ovide Decroly. Situava a l'infant en el centre del procés d'aprenentatge i el contextualitzava directament amb la natura i la seva realitat més propera. L'alumne aprèn de manera integral, desenvolupant les capacitats des de l'experimentació amb l'entorn. L'escola és entesa com una comunitat educativa en la qual els alumnes participen activament en el seu funcionament, les assemblees mensuals en són un exemple. Decroly considerava que l'educació no és estàtica, sinó que els mètodes han d'anar canviant i evolucionant igual que ho fan les societats.

4. Escola Sadako (E3).

L'escola Sadako és una institució catalana de titularitat concertada. És un centre de dues línies que acull a infants que es troben en els cursos d'educació infantil fins a l'últim curs de l'educació secundària obligatòria. L'escola ofereix un model pedagògic innovador anomenat CIMS, basat en les 6 Cs: la curiositat, la cooperació, la creativitat, la ciutadania, la

comunicació, i el pensament crític. El projecte CIMS és una forma d'entendre l'educació i el món, és una manera d'entendre el procés de formació com una construcció personal i social amb els altres. Cada inicial representa els valors que l'escola vol transmetre, C: cooperació, comunicació, changemaker, curiositat. I: implicació, interès, iniciativa, investigació. M: multidocència, motivació, mestratge. S: sinceritat, somriure, serenor, senzillesa. Treballen a partir de la multidocència per incrementar la qualitat de l'atenció individualitzada. Des de 3r de primària les aules són cooperatives, els alumnes es disposen en equips de treball amb els que desenvoluparan les habilitats competencials, comunicatives i cooperatives.

5. Preguntes per les entrevistes a les escoles.

1. Us considereu una escola que fomenti el pensament crític en les seves pràctiques educatives? En cas afirmatiu, quines dinàmiques d'aula utilitzeu perquè els infants adquireixin aquest pensament?
2. Quina importància doneu a la pedagogia crítica?
3. Quin és el rol que ha d'agafar el mestre en aquestes dinàmiques? I els infants?
4. Quina relació, entre iguals o amb els adults es produeixen en aquestes pràctiques?
5. Quin creus que és el paper de l'escola en la societat actual? Es tracta l'actualitat social i les desigualtats socials que existeixen?
6. Democratitzeu els processos educatius? En cas afirmatiu, quins beneficis creus que aporta aquest fet a l'escola i en els infants?
7. A partir de processos de comunicació com el diàleg, l'avaluació i l'autoreflexió, aconseguim arribar a un consens en què cada participant pot donar el seu punt de vista sobre accions orientades a condicions socials. Quins recursos utilitzeu per treballar aquest aspecte?
8. Disposeu d'eines, recursos o espais en els centres educatius que afavoreixin el pensament?
9. Els mestres, han rebut algun tipus de formació / curs per aprendre a gestionar certes dinàmiques d'aula i aconseguir treure el màxim potencial (fent referència al pensament crític) en el dia a dia de l'aula?
10. Quines dinàmiques d'aula no feu, però que considereu que també són bones opcions per fomentar aquest pensament? O quines coses milloraríeu (si fos necessari) del que ja esteu fent?

6. Entrevistes.

Escola els pinetons de Ripollet: Entrevista a Raul Romero.

1. Us considereu una escola que fomenti el pensament crític en les seves pràctiques educatives? En cas afirmatiu, quines dinàmiques d'aula utilitzeu perquè els infants adquireixin aquest pensament?

Ens considerem una escola educativa on **l'infant és l'element clau i prioritari de les diferents propostes que es duen a terme**. Creiem en les persones, en les converses, en la interacció directa i en observar l'infant en tota la **seva globalitat**. En aquest sentit **qüestionem tota intervenció** i, de la mateixa manera, volem que tota acció amb l'alumne **tingui un significat en la seva vida**. Potenciem **l'assemblea, la pregunta, el debat, l'entrevista, el raonament científic i el paper actiu de l'alumne tant a l'escola, com a la societat**.

2. Quina importància doneu a la pedagogia crítica?

No entenem un altre tipus d'educació que no sigui una educació enfocada a la **democràcia, a la justícia social i a la igualtat d'oportunitats**.

3. Quin és el rol que ha d'agafar el mestre en aquestes dinàmiques? I els infants?

El paper de l'adult **va variant en funció del nivell d'autonomia del grup**. Podem passar d'una **fase més de lideratge** en grups poc treballats o amb poca autonomia, fins a una **funció més de moderador, d'observador i d'element passiu**. En tot moment **l'infant és el protagonista del seu aprenentatge, i el mestre un facilitador de recursos** i d'elements potenciadors del seu procés.

4. Quina relació, entre iguals o amb els adults es produeixen en aquestes pràctiques?

Sobretot i en tot moment **es busca l'estimulació de la discussió i l'anàlisi de les situacions a partir d'argumentacions reflexives**. També es promou la interacció entre els participants i els continguts.

5. Quin creus que és el paper de l'escola en la societat actual? Es tracta l'actualitat social i les desigualtats socials que existeixen?

No en totes les escoles. **La nostra escola no contempla un altre tipus d'educació, ja que pel projecte educatiu, per la filosofia d'escola i pel tarannà dels professionals**

volem millorar la societat en la que vivim, l'entorn en el que ens trobem i el medi ambient en el que creixem. Malauradament, no totes les escoles (ni tampoc les públiques) treballen en aquest sentit inclús entrant en contradicció amb els fonaments de l'escola pública.

6. Democratitzeu els processos educatius? En cas afirmatiu, quins beneficis creus que aporta aquest fet a l'escola i en els infants?

Evidentment. Entenem, desde tots els estaments i organismes escolars, una escola plural, democràtica i inclusiva. Totes les decisions, normes i organització venen del diàleg, del debat, del consens i dels acords. AFA, Claustres, Consell Escolar, Consell d'Infants...

7. A partir de processos de comunicació com el diàleg, l'avaluació i l'autoreflexió, aconseguim arribar a un consens en què cada participant pot donar el seu punt de vista sobre accions orientades a condicions socials. Quins recursos utilitzeu per treballar aquest aspecte?

Totes els projectes d'investigació, per exemple, han de tenir com a producte final una millora de l'escola, de l'entorn proper en el que viuen els alumnes o de la ciutat en la que creixen. Així, tots els projectes d'investigació que sorgeixen d'un neguit de l'alumne sobre un tema que vol aprendre, volen respondre a una necessitat social: reciclatge, medi ambient, millora de les relacions entre persones, infraestructura i recursos per a tothom...

8. Disposeu d'eines, recursos o espais en els centres educatius que afavoreixin el pensament?

Totalment. Tots els materials, espais, organització, recursos humans i materials, propostes, creacions, activitats... van orientades a questionar, reflexionar i afavorir el creixement crític i el paper actiu de l'alumne.

9. Els mestres, han rebut algun tipus de formació / curs per aprendre a gestionar certes dinàmiques d'aula i aconseguir treure el màxim potencial (fent referència al pensament crític) en el dia a dia de l'aula?

Sí, tenim formacions permanents presencials cada dilluns a la tarda sobre aquestes temàtiques, a més de formacions internes entre professors i Equip Directiu i recursos

online. Sumat a això, [clautres](#), [reunions pedagògiques](#) i [seminaris](#) amb aquesta intenció.

10. Quines dinàmiques d'aula no feu, però que considereu que també són bones opcions per fomentar aquest pensament? O quines coses milloraríeu (si fos necessari) del que ja esteu fent?

Somiem alt, i [creiem que fem tot el que volem fer](#), ho fem. De millor o pitjor manera, [però no fem res del que no creiem](#). Podem millorar moltes propostes, però [la línia a seguir i la que volem continuar és la de la pedagogia crítica i constructiva per a un món millor per a tothom](#).

Escola Decroly de Barcelona: Entrevista a Anna Beleta.

Petita introducció del centre per posar en context: L'escola Decroly es va crear fa uns 60 anys, vam celebrar el seixantè aniversari farà uns 3-4 anys. Hi ha una escola a Paris, una a Brussel·les i una Barcelona, la primera va ser la de Brussel·les i va ser fundada pel pedagog Decroly. És una escola que treballem principalment de la pedagogia que va crear ell, evidentment hem anat fent canvis i ens hem anat adaptant el que se'ns demana des de fora, el que ens demana la societat i els canvis propis del dia a dia, però una de les coses que destaca més de l'escola és tot el tema social. Treballem a partir del mètode Decroly que seria doncs basar-nos sempre en l'observació directa, tot el que ens porten els infants des de casa o observacions que nosaltres tenim com més estructurades, i a partir d'aquí desenvolupem tots els continguts. És a dir si un nen em porta una pell de serp, doncs a partir de la pell jo faré continguts de càlcul, de català, intentaré enfocar tots els continguts a partir a partir del que porten els nens i d'observacions que jo tinc clares que vull, compaginem les dues coses, però si que donem molta importància a coses que ens puguin portar els nens i que siguin del seu interès. Partim de l'interès del nen que després es pot ampliar a l'interès dels altres. A partir de l'observació fariem el que serien els diferents continguts i després donem molta importància també a com expressem el que hem après, per donar coherència a tot el procés d'aprenentatge.

1. Us considereu una escola que fomenti el pensament crític en les seves pràctiques educatives? En cas afirmatiu, quines dinàmiques d'aula utilitzeu perquè els infants adquireixin aquest pensament?

Jo el que he après des que estic en aquesta escola és a callar i escoltar els infants que evidentment ja ho feia, però tinc la possibilitat de al no seguir un llibre de text. Treballem a partir del mètode que va crear el pedagog Decroly que consisteix en partir de **l'observació directa, amb coses que ens porten els infants i desenvolupar a partir d'aquí els continguts**. Aquest fet em fa doncs, que en qualsevol moment que el nen em porta alguna cosa de fora, és a dir pot ser la pell de serp que deia abans com pot ser una notícia del dia abans o algun tema important que hagi passat a casa, jo deixo apartat tot el que tenia programat i intento, si crec que és important, enfocar el neguit, l'interès o la preocupació del nen/a a l'interès de tots.

Per una banda crec que **potenciem l'esperit crític** dels nens primer perquè fem assemblees a l'escola. A nivell de classe **jo començo cada dia amb una rotllana i el primer que fan el matí és fer els seus càrrecs**, hi ha càrrecs que quan arriben no els han de fer en el moment però hi ha alguns que sí. Que si algú no fa el càrrec el grup n'és conscient que aquest càrrec no s'ha fet.

Perjudica als altres no?

Exacte, perjudica al grup. El primer que fan, doncs, és fer els càrrecs que poden ser pujar les finestres, anotar qui dina i qui no, fer la llista, mirar el temps etc. Un dels càrrecs que donem més **importància** és el de les **notícies**, hi ha un de notícies i un de textos literaris o poemes que cada matí es comença amb una notícia i un text. Això ja **seria una mica entrar el que passa fora a dins l'aula**.

Fora de l'aula, a nivell d'escola fem les **assemblees**, es fan a **infantil i a primària per separat**. Totes dues són **cada tres setmanes** i el que es fa és que es dóna veu als nens. A infantil i van tots els nens i nenes, a primària per un tema d'espai estan tots els nens, mestres i especialistes de 4t, 5è i 6è i els de 1r, 2n i 3r hi van només majordoms que vindrien a ser uns delegats, els responsables de classe que van a parlar en nom de tots.

En aquestes assemblees hi ha com un **ordre del dia en el que es tracten de diferents temes**, l'ordre del dia sempre és el mateix a no ser que hagi passat alguna cosa més excepcional. L'assemblea comença amb els nens i nenes que cada classe expliquen una mica què és el que han après, que hagin descobert, excursions que hagin fet, per compartir-ho amb la resta de nens. **Després de cada assemblea es decideix un acord entre tots, una cosa que creuen que com a escola s'ha de millorar**, com per exemple pot ser que el nostre comportament dels infants que serveixen en el menjador sigui molt educada. Aquest acord s'ha de poder complir durant les tres

setmanes. El principi el que han de dir és si s'ha complert o no l'acord, si l'han complert perfecte, i si no parlar perquè no s'ha aconseguit.

Després de parlar dels acords i les activitats que fan a nivell de classe, parlem de si tenim alguna demanda de classe, per exemple ens hem adonat que per poder reciclar bé necessitem tres papereres a la classe, o estem investigant els animals vertebrats i necessitem un llibre que hem vist que a la biblioteca està trencat. Coses així com més concretes però que siguin realment necessàries. Si hem assolit l'acord, la direcció que també està en aquell moment a l'assemblea, pot aprovar la demanda, en cas que l'acord no es compleixi no podem demanar res.

A més a més, fem comentaris d'alumnes, podem parlar per exemple de nens i nenes de la classe que no havien passat per un bon moment, o estan millorant a nivell de responsabilitats o estan ajudant molt en els seus companys, el que sigui, és una forma d'agrair la seva tasca. En algun cas es parla també de coses que no siguin bones, si en algun cas en concret per exemple, els nens i nenes de 4t han estat molestant a un grup de 3r i s'ha fet de manera reiterada i els tutors ho han parlat però igualment no s'ha solucionat, doncs es porta el cas a assemblea i es decideix que s'ha de fer entre tots.

Després es parla d'un altre tema que és la sostenibilitat, la nostra és una escola sostenible i s'intenta que els nens proposin activitats en aquest àmbit, com pot ser cuidar els animals que tenim a l'escola, què fer perquè l'hort estigui millor etcetera.

Seguidament venen els comentaris dels mestres, els mestres poden fer comentaris tant del seu grup classe com d'altres grups, i els nens també poden fer comentaris sobre els mestres.

Finalment es valoren els càrrecs generals de l'escola, és a dir a nivell de classe tenim uns càrrecs, però després a nivell d'escola tenim els càrrecs generals. [Els nens de la classe guanyen punts; des que entren a l'escola formen part d'un equip, els isards, els dofins i els falcons, i ells decideixen a quin equip volen pertànyer.](#) El fet que pertanyin a un equip, és que entenguin que des que són ben petits formen part d'una societat i que no estan sols, i que no només han de lluitar i aconseguir coses pel seu bé sinó també pel bé comú. Quan posem o treiem [punts](#) és quan han fet alguna cosa bona pels altres, [per un tema social](#), en cap cas és un tema acadèmic. A la classe tenim una graella en que ells mateixos es van afegint els punts. Els punts donats, no només van per l'infant en concret sinó que van per tot l'equip. Quan han passat les tres setmanes, després de l'assemblea, al final de tot, hi

ha un recompte dels punts de totes les classes de primària, a infantil això del punts no ho fem, si se'n donen però a nivell de classe. **L'equip guanyador** a nivell d'escola, els nens de cicle superior, però sobretot els de 6è, **han de formar el que anomenem un govern amb els càrrecs generals**. Un càrrec general pot ser per exemple l'encarregat del menjador. El menjador el portem entre un nen de 6è i dos mestres. Després també hi ha el jardiner o jardinera, l'encarregat dels animals. Després hi ha un càrrec general de tots que s'encarrega de donar responsabilitats realment grans a els nens que hi ha, per exemple, si hi ha algun problema entre alguns nens com molt greu doncs és l'encarregat de dir-ho a direcció. Quan guanyen uns punts, en el cas que els isards hagin guanyat, aquest equip, per exemple imaginat que a 6è hi ha 6 nens de l'equip dels isards, aquests 6 nens ho ve poden formar govern si tots són capaços de fer-ho i s'han portat bé o ve han de buscar altres nens d'altres classes perquè ho facin. Això cada tres setmanes torna a canviar. A nivell de classe, com té comentat abans, tot parteix del que pot sorgir a partir d'una rotllana i de la conversa.

2. Quina importància doneu a la pedagogia crítica?

La següent pregunta és la importància que doneu a la pedagogia crítica, que pel que m'has anat comentant veig que té un gran pes a l'escola, amb tot el tema de l'assemblea.

Exacte, ve a ser això que té comentat, la importància de l'assemblea que és el que mou tot l'aspecte social de l'escola. **Sense assemblea, sense punts i sense equips, tota la part social del nostre centre no té sentit**.

3. Quin és el rol que ha d'agafar el mestre en aquestes dinàmiques? I els infants?

En **l'assemblea es veu molt clar el rol dels nens**. Els **mestres** estem sobretot com a **oients**, si que hi ha un mestre que porta com el guió de l'assemblea, i abans de començar-la, un dia o dos abans la preparat amb el govern, però **l'assemblea la porten ells, nosaltres només escoltem**.

Pel que fa **a la classe, depèn**. Hi ha **moments** en que jo **semblo una nena més, moments en que acompanyo**. Hem d'**aprendre molt a fer preguntes coherents**, de **saber-te anticipar i acompanyar-los bé**. Hi ha moments que **una pregunta t'ajudarà a anar molt més lluny que no pas una resposta donada per tu**. Anar construint una mica així.

4. Quina relació, entre iguals o amb els adults es produeixen en aquestes pràctiques?

Hi ha moments que s'hi he d'ensenyar **certs temes**, si que faré una **classe magistral**, però en general és tot a partir del diàleg. Hi ha molts **pocs moments que estic davant dels alumnes**, evidentment hi son, perquè son necessaris aquests moments, però no és al que estem acostumats, **estem acostumats a construir aprenentatge a partir del que sabem**. Per exemple, l'any passat em van portar com a mascota de la classe, un peix, i a partir de l'observació d'aquest peix construïm un text de quin tipus de peix és, quines són les seves característiques, descobrirem els animals vertebrats, etcetera. L'any passat vaig partir d'un peix i aquest any m'ha tocat a partir d'un rèptil. **Tenim molt clar els continguts que s'han de donar**, hi ha un currículum i s'ha de seguir, per molt que sigui molt obert. Tenim clars els continguts però cada anys els enfoquem i adaptem a les necessitats d'aquell grup i al mètode de l'escola. Això fa que hi hagi un procés de diàleg molt de tu a tu, molt entre iguals.

A partir de segon fem **conferències**, que sempre he considerat que són molt importants. El que fem és que **escullen un tema a tractar i exposen davant dels altres** una conferència breu. **Entre tots decidim quines coses són les importants per fer bé una conferència, hem fet una rúbrica d'avaluació entre tots.**

5. Quin creus que és el paper de l'escola en la societat actual? Es tracta l'actualitat social i les desigualtats socials que existeixen?

L'escola és un reflex de la societat i el mètode Decroly ho té molt clar. Fent **assemblees** és una manera que els **infants** puguin donar veu a molts aspectes del centre. Són conscient que entre **tots formem una comunitat i que es necessita l'ajuda de tots els membres perquè la comunitat funcioni com cal.** Amb els diferents **càrrecs** que tenim, és una **manera** que els infants siguin **conscients** d'aquesta **responsabilitat**. En la mesura que podem treballem aspectes socials, com s'ha comentat, donem molta a la sostenibilitat, volem formar a infants capaços i que es responsabilitzin dels seus actes i que un mal gest té una repercusió. Per exemple els conscienciem des de ben petits sobre el reciclatge.

6. Democratitzeu els processos educatius? En cas afirmatiu, quins beneficis creus que aporta aquest fet a l'escola i en els infants?

Evidentment. Hi han normes més concretes que cada mestre les fa diferents però tots seguim una mateixa línia. Hi ha moltes coses que intentem compartir-les amb els pares i moltes coses que intentem construir-ho conjuntament amb els nens. Jo per exemple a nivell de normes de classe, a principi de curs vam establir-ne unes, i ells saben que en el moment en que aquestes no se segueixen hi ha unes conseqüències, unes conseqüències evidentment pactades. Per exemple si t'he d'avisar dos cops a la rotllana, en el tercer cop ja no pots estar-hi, però no et treure de classe perquè no m'interessa, però estaràs exclòs d'aquesta rotllana perquè estaràs faltant el respecte en els teus companys. En un principi és difícil la construcció de normes conjuntes però ho acaben tenint molt clar. Es dona veu i importància al que ells creuen.

7. A partir de processos de comunicació com el diàleg, l'avaluació i l'autoreflexió, aconseguim arribar a un consens en què cada participant pot donar el seu punt de vista sobre accions orientades a condicions socials. Quins recursos utilitzeu per treballar aquest aspecte?

Tot el que fem en el centre ho fem amb una finalitat social. La distribució dels càrrecs es fa per aconseguir el bé de tots els participants que formen l'escola igual que el repartiment de punts, que són per premiar certs actes que poden beneficiar a tots. Des del diàleg, les converses i notícies es treballen els aspectes que neguitejen en els infants.

8. Disposeu d'eines, recursos o espais en els centres educatius que afavoreixin el pensament?

Sí. Espais concrets per fer certes tasques no. Disposem d'espais polivalents, per exemple l'assemblea la fem en el menjador pel fet que és l'espai més gran l'escola. **Adaptem els diferents espais pel que faci falta.** Igual que el pati, que sempre que podem i fa bon temps l'aprofitem molt.

9. Els mestres, han rebut algun tipus de formació / curs per aprendre a gestionar certes dinàmiques d'aula i aconseguir treure el màxim potencial (fent referència al pensament crític) en el dia a dia de l'aula?

Sobretot és molta experiència. He tingut la gran sort d'haver estat en una altra escola en la que vaig aprendre un munt, després vaig entrar en un grup de treball de

l'autònoma sobre aprenentatge cooperatiu en l'educació física i clar, són petites experiències que t'enriqueixen i et van formant. El primer any d'entrar a l'escola Decroly, ells consideren que quan entres, [primer has de voltar per conèixer](#). Jo vaig tenir la sort que el primer any [vaig poder estar des de P3 fins a 6è, llavors vaig veure molt tot el funcionament, la coherència i el sentit que li donen en tots els cursos](#).

Sí que ens anem formant entre tots, fem [formacions internes](#), i el propi [mètode Decroly](#) ja té molt aquesta part que a tu t'interessa. El més [important per això és ajudar-nos entre tots, notir-nos del dia a dia i de l'experiència](#).

10. Quines dinàmiques d'aula no feu, però que considereu que també són bones opcions per fomentar aquest pensament? O quines coses milloraríeu (si fos necessari) del que ja esteu fent?

A nivell [assemblees](#) jo crec que seria molt interessant [replantejar-ho](#). Per mi té molt sentit fer assemblees, però crec que tindria més sentit si poguessin [participar-hi tots els nens i nenes](#), però també es veritat que una assemblea amb tots els infants del centre [és complicat i s'hauria de pensar molt i molt bé. Sabem que hem de donar-hi voltes però no sabem gaire com](#).

En el menjador, com a canvi que hem incorporat molt recentment. Les taules són rodones i els mestres dinem amb ells, perquè considerem que l'estona de dinar és un moment social, i a més a més és un moment de compartir i exposar notícies. Consideràvem que l'estona del menjador s'havia de fer realment educatiu i vam canviar-ho i fa molt poc.

Escola Sadako de Barcelona: Entrevista a Assumpta Valls.

1. Us considereu una escola que fomenti el pensament crític en les seves pràctiques educatives? En cas afirmatiu, quines dinàmiques d'aula utilitzeu perquè els infants adquireixin aquest pensament?

Crec que [sí](#), ja des de sempre, [està en el nostre ideari](#). Seguim el [projecte de Filosofia 3/18 des de fa molts anys \(escola pionera\)](#), [treballem per projectes en gran grup i petits projectes a partir de preguntes](#) que es fan els [alumnes](#).

També fem [cercles de diàleg](#) i de [debat](#) dintre de l'aula i [assemblees](#) amb [tots els alumnes de manera trimestral](#).

2. Quina importància doneu a la pedagogia crítica?

El [nostre projecte pedagògic](#), [intenta ajudar](#) a tots els nens i nenes a [pensar millor per si mateixos](#), els ajuda a ser més [reflexius](#), [crítics](#) i [respectuosos](#) amb el que pensen els altres, siguin de l'edat que siguin, per poder [trobar sentit a les seves vides](#). [Saber pensar per tu mateix, et fa ser lliure](#).

3. Quin és el rol que ha d'agafar el mestre en aquestes dinàmiques? I els infants?

L'[alumnat](#) ha de ser [protagonista](#) del seu [aprenentatge](#), els [adults](#) només els hem d'[acompanyar facilitant-los les eines](#) que necessitin per [tirar endavant i aconseguir el que es proposin](#). En alguns [moments](#) es [necessiten classes magistrals](#) per poder explicar continguts a tots els infants, però [intensem](#) que [cerquin les respostes per ells mateixos contrastant diferents fonts](#).

4. Quina relació, entre iguals o amb els adults es produeixen en aquestes pràctiques?

Es creen [comunitats de recerca que sorgeixen del diàleg](#), on l'[alumne és i se sent important](#). Al treballar en grups petits segons els seus interessos, [aprenen a sumar esforços](#), no a ser rivals. El mestre ja no és aquella persona que ho sabia tot, ara aprenem plegats i estem al seu costat quan ens necessiten.

5. Quin creus que és el paper de l'escola en la societat actual? Es tracta l'actualitat social i les desigualtats socials que existeixen?

Crec que [les escoles estan canviant, perquè el món necessita gent compromesa a cuidar-los, perquè no hi hagin tantes desigualtats](#). Per això sempre ens preguntem "Què puc fer jo per..." perquè [cada esforç suma](#). La nostra escola ja fa dos anys que [ens hem compromès amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible \(ODS\) de la Unesco](#). Les temàtiques que aborden van des de la pobresa, la fam, la pau, la salut, l'educació, les desigualtats, la inclusió, la prosperitat econòmica, la protecció del planeta, la lluita contra el canvi climàtic, les ciutats i els territoris, l'energia, el consum i la producció sostenible i la governança.

6. Democratitzeu els processos educatius? En cas afirmatiu, quins beneficis creus que aporta aquest fet a l'escola i en els infants?

Considero que, ja des que són petits, fomentem processos democràtics perquè oferim espais oberts de discussions i de diàleg on cadascú pot aportar diferents perspectives d'un mateix fet o d'una mateixa cosa. Tot això afavoreix el respecte i per tant la convivència.

7. A partir de processos de comunicació com el diàleg, l'avaluació i l'autoreflexió, aconseguim arribar a un consens en què cada participant pot donar el seu punt de vista sobre accions orientades a condicions socials. Quins recursos utilitzeu per treballar aquest aspecte?

Com te comentat anteriorment donem molta importància als cercles de diàleg, és aquí on els infants parlen i expresen inquietuds que poden tenir sobre certs temes. Alguns temes són proposats pels mestres i d'altres sorgeixen de manera espontània de la curiositat dels infants. Fem rotllanes diàries en les que fem el "bon dia" i es parlen sobre temes més quotidians, del dia a dia. L'assemblea és un recurs molt interessant, ens trobem tots els alumnes de P5 fins a 4t d'ESO en el pati. Cada alumne està al càrrec de dos companys de l'escola (padrins i fillols), per exemple els nostres alumnes de P5 tenen un padrí/na de 3r de primària i un de 3r de l'ESO, un alumne/a gran, un de mitjà i un dels petits. L'assemblea és organitzada pels delegats d'uns cursos però l'equip directiu és qui els ajuda en la gestió.

A més a més a cada curs es treballa un ODS en concret i durant tot l'any es van realitzant activitats, propostes i projectes sobre l'ODS en concret. Aquest any a P5, per exemple, tenim el sanejament de l'aigua. Cada cop que ens sorgeixen preguntes relacionades amb aquest tema les anotem en el "núvol de preguntes", juntament amb preguntes d'altres tipus, que posteriorment passarem a investigar amb un projecte. Un altre exemple que hem fet aquest any per treballar el nostre ODS, ha sigut convidar a una mare de la classe que treballa amb aquests temes i que ens expliqués i que ens fes alguna activitat tipo experiment sobre el tema. Tot el que s'investiga i es treballa dels ODS acaba tenint una repercussió a l'escola, és a dir els que treballen la lluita contra el canvi climàtic realitzaran un projecte que beneficiï a l'escola i conscienciar a tots els alumnes.

8. Disposeu d'eines, recursos o espais en els centres educatius que afavoreixin el pensament?

Sí. **Tots els espais de l'escola tenen alguna finalitat. Tenim un fòrum i una àgora que s'adapten a la funcionalitat que es necessiti en el moment.** Els espais i les aules són polivalents per adaptar-les en cada situació i context. Donem importància a la Filosofia 3/18 en tots els cursos de l'escola. **Tenim tots els materials per seguir el projecte de Filosofia 3/18,** ja que a cada etapa les propostes són diferents. Hi ha **trobades amb alumnes d'altres escoles,** on primer es proposa pensar sobre un tema a nivell de classe i després s'escullen representants per anar a debatre amb els alumnes d'altres escoles. A part també es fan **trobades de mestres de diferents escoles, per compartir i debatre maneres de fer.**

9. Els mestres, han rebut algun tipus de formació / curs per aprendre a gestionar certes dinàmiques d'aula i aconseguir treure el màxim potencial (fent referència al pensament crític) en el dia a dia de l'aula?

Tots els mestres de l'escola han fet la **formació de Filosofia 3/18,** a part el **clastre** està **constantment** fent **formació** per millorar les seves pràctiques educatives. A l'escola també ens fan **formacions internes per poder seguir tots un mateix camí.**

10. Quines dinàmiques d'aula no feu, però que considereu que també són bones opcions per fomentar aquest pensament? O quines coses milloraríeu (si fos necessari) del que ja esteu fent?

Ara mateix no se m'acudeixen altres coses que poguéssim fer. **Amb els anys vas aprenent** un munt de coses que **vas incorporant** en la teva manera de fer, **vas agafant coses de cada conferència** que vas, **cada curs** que fas, de **cada llibre o article** que llegeixes, **aprens coses noves dels teus companys de curs...** **No hi ha cap any que sigui igual que un altre però sí crec que cada any és millor que l'anterior,** perquè els nostres coneixements van creixent.

7. Quadre de comandament.

Objectiu	Dimensió	Categoria	Subcategoria	Ítem	Instrument	Participants
Analitzar el desenvolupament del	Pensament crític	Pedagogia crítica.	- Importància. -Democratització	- Quina importància doneu a aquesta pedagogia?	Entrevistes	Mestres i docents.

<p>pensament crític en tres escoles de Barcelona.</p>		<p>Metodologies d'aula.</p> <p>Relacions i rols</p>	<p>-Escola com a mecanisme de reproducció social.</p> <p>-Participació dels estudiants.</p> <p>-Avaluació i autoreflexió.</p> <p>- Activitats</p> <p>- Dinàmiques d'aula.</p> <p>- Organització de les sessions.</p> <p>- Espais i recursos</p> <p>- Rol del mestre i de l'infant.</p> <p>- Relació entre iguals i amb l'adult.</p> <p>- Comunicació</p> <p>- Formacions</p>	<p>-Democratitzeu els processos educatius?</p> <p>- Quin és el paper de l'escola en la societat?</p> <p>-Quin paper té l'estudiant en el seu procés d'escolarització?</p> <p>- A mode d'autoreflexió, quines pràctiques no feu que considereu que podrieu incorporar?</p> <p>- Quin tipus d'activitats realitzeu?</p> <p>- De quina manera organitzeu i structureu les sessions?</p> <p>- Disposeu d'espais i recursos a l'escola per afavorir el pensament crític?</p> <p>- Quin rol ha d'agafar el mestre i quin l'infant?</p> <p>- Com són les relacions que s'estableixen entre els infants i els adults?</p> <p>- Quin tipus de preguntes es realitzen en aquestes dinàmiques?</p> <p>- Quina formació han rebut els mestres per aprendre a gestionar aquestes dinàmiques?</p>		
---	--	---	--	---	--	--

8. Quadre codificació. Acords i singularitats dels centres.

Metodologies d'aula			
Subcategories	Preguntes	Acords	Singularitats
<ul style="list-style-type: none"> - Activitats. - Dinàmiques d'aula. - Organització de les sessions. - Espais i recursos. 	<p>Us considereu una escola que fomenti el pensament crític en les seves pràctiques educatives? En cas afirmatiu, quines dinàmiques d'aula utilitzeu perquè els infants adquireixin aquest pensament?</p>	<p>Els tres centres es consideren fomentadores del pensament crític.</p> <p>Els tres fan assemblees, debats i diàlegs.</p> <p>La seva pràctica educativa parteix de la pregunta i les inquietuds dels infants.</p>	<p>Els pinetons: Raonament científic. Entrevistes.</p>
	<p>Disposeu d'eines, recursos o espais en els centres educatius que afavoreixin el pensament?</p>	<p>Els tres centres disposen d'espais i materials que afavoreixen el pensament.</p>	<p>Els pinetons: Tot va orientat a la reflexió i afavorir el creixement crític.</p>
			<p>Decroly: Mètode Decroly. Observació directa. Equips a l'escola (tres en concret).</p>
			<p>Sadako: Filosofia 3/18. Cercles de diàleg i debat.</p>
			<p>Decroly: Aules polivalents.</p>
			<p>Sadako: Tot té una finalitat. Disposem d'un fòrum i una àgora. Aules polivalents. Tenim el material necessari per treballar la Filosofia 3/18.</p>
Pedagogia crítica			
Subcategories	Preguntes	Acord	Singularitat
<ul style="list-style-type: none"> - Importància. - Democratització. - Escola com a mecanisme de reproducció social. - Participació dels estudiants. - Avaluació i autoreflexió. 	<p>Quina importància doneu a la pedagogia crítica?</p>	<p>Importància total i absoluta, està en el seu projecte pedagògic.</p>	<p>No hi ha cap singularitat.</p>
	<p>Democratitzeu els processos educatius? En cas afirmatiu, quins beneficis creus que aporta aquest fet a l'escola i en tots els infants?</p>	<p>Donen importància als processos democràtics i a la presa de decisions conjuntament, des del diàleg i el debat.</p>	<p>Els pinetons: L'organització i les normes es prenen des del consens de totes les persones que formen l'escola.</p>
			<p>Decroly: La família i els infants col·laboren en la presa de decisions del centre. Tot i que hi ha molts aspectes que es decideixen només des de claustre.</p>
			<p>Sadako: Els processos</p>

			democràtics s'ensenyen des dels primers cursos a partir d'espais de diàleg oberts on tothom pot donar la seva opinió.
	Quin creus que és el paper de l'escola en la societat actual? Es tracta l'actualitat social i les desigualtats socials que existeixen?	L'escola és el reflex de la societat. Les tres són escoles compromeses en la societat actual.	No hi ha cap singularitat
	A partir de processos de comunicació com el diàleg, l'avaluació i l'autoreflexió, aconseguim arribar a un consens en què cada participant pot donar el seu punt de vista sobre accions orientades a condicions socials. Quin recurs utilitzeu per treballar aquest aspecte?	Tot el que fan té una finalitat social.	<p>Els pinetons: Principalment des de projectes d'investigació que sorgeixen dels infants i acaben tenint una proposta de millora a l'escola, a l'entorn proper o la ciutat.</p> <p>Decroly: Des dels càrrecs, els equips i l'assemblea, tot repercuteix a l'escola.</p> <p>Sadako: Des dels cercles de diàleg que es tracten inquietuds dels infants o temes proposats. Des de les assemblees gestionades pels alumnes. Cada curs treballa un ODS amb el que durant a terme un projecte per la millora de l'escola.</p>
	Quines dinàmiques d'aula no feu, però considereu que també són bones opcions per fomentar aquest pensament? O quines coses milloraríeu (si fos necessari) del que ja esteu fent?	Tot el que fan ho fan perquè hi creuen.	<p>Els pinetons: La línia és seguir en la pedagogia crítica i constructiva per un món millor per tothom.</p> <p>Decroly: Es podria replantejar el funcionament de les assemblees, que són molt necessàries, i intentar fer-ho amb tots els alumnes.</p> <p>Sadako: Cada any és diferent i anem incorporant</p>

			coses noves de les formacions.
Relacions i rols			
Subcategories	Preguntes	Acord	Singularitat
<ul style="list-style-type: none"> - Rol del mestre i de l'infant. - Relacions entre iguals i amb l'adult. - Comunicació. - Formació. 	<p>Quin és el rol que ha d'agafar el mestre en aquestes dinàmiques? I els infants?</p>	<p>Els tres consideren que no hi ha un rol en concret, depèn del moment i de la dinàmica que s'estigui realitzant.</p> <p>L'infant és el protagonista i el mestre el facilitador. Els mestres tenen el paper de moderador, observador, acompanyant. A moments es necessita d'una petita classe magistral adquirint un rol més de líder.</p>	<p>No hi ha cap singularitat.</p>
	<p>Quina relació, entre iguals o amb els adults es produeixen en aquestes pràctiques?</p>	<p>Els tres centres coincideixen en què cal estimular la discussió i el diàleg.</p>	<p>Els pinetons: El diàleg parteix d'argumentacions reflexives i la interacció entre participants i contingut.</p> <p>Decroly: El debat sorgeix de l'observació directa, construint continguts des del que sabem. Aconseguint una relació entre persones molt propera.</p> <p>Sadako: Treballen en grups petits anomenats grups de recerca.</p>
	<p>Els mestres han rebut algun tipus de formació / curs per aprendre a gestionar certes dinàmiques d'aula i aconseguir treure el màxim</p>	<p>Tots reben formació permanent i formacions internes per anar-se formant i millorar la seva pràctica docent.</p>	<p>Els pinetons: Reunions pedagògiques i seminaris en aquesta intenció.</p> <p>Decroly: Formació sobre el mètode decroly i passar per</p>

	potencial (fent referència al pensament crític) en el dia a dia de l'aula?		tots els cursos (en el primer any) per veure la funcionalitat i el sentit que li donen. Sadako: Tots els mestres estan formats en Filosofia 3/18.
--	--	--	---